

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LXXIV ÉVF. 1942

NOVEMBER—DECEMBER

6. FÜZET

Reform és fejlődés.

Szóról szóra lefordítva reformon visszaalakítást kell értenünk. A reformáció lényegében véve és valójában is visszaalakítás és visszaigazítás volt, mert Lutherék és Kálvinék a keresztény vallást vissza akarták vezetni ősi alapjára, a bibliára, a hit gyakorlását evangéliumszerűvé, Isten fogalmát bibliaivá akarták újra varázsolni, a vallásgyakorlatot pedig az apostoli és az őskeresztényi idők módjára tervezték, mert az ember kezébe adták a bibliát és az embert magát a jó gyakorlatában közvetlenül állították Isten elé s közben a bűnei alól való felszabadulásba is közvetlenül vonták be.

Mivel a reformáció az akkori ember életébe és gondolkodásába mély jelentőségű újszerűséget, valóságos megújodást és Európa világtörténelmében a legnagyobb változást hozta, reformon ma minden olyan új változást értenek, mely *új eszmék vezérlete alatt: hirtelen és gyökeres átalakulást jelent.* És ebben a vonatkozásban szeretik a reformot a fejlődéssel szembeállítani, mondván, hogy *fejlődésen pedig belső indítékek alapján bekövetkező lassú átalakulást értenek.*

A reform tehát kívülről, és pedig eszméktől irányított gyors, a fejlődés pedig belülről irányuló, magától való lassú átalakulás.

Aki azonban a két tüneménynek ezt a kizáró és egyben szűk fogalmazását adja, az megfosztja a reformot és a reformációt a fejlődés lehetőségétől, a fejlődést pedig attól, hogy abba külső vezérelv, mondjuk általán: környezethatás bele szóljon és egyben attól is, hogy a fejlődés gyors lehessen.

* Megnyitó beszéd, elhangzott a szegedi protestánsoknak a reformáció emlékére 1942. nov. 1-én tartott közös ünnepségen.

Elméletileg a változások két főmódja lehetséges: 1. új tü-nemények földézése; 2. meglévőnek átalakulása. A reformáció ebbe a második főcsoportba tartozik, mert benne a meglévő keresztény vallás módosult bensőleg tartalmában: gondolatvilágán át és külsőleg: az ember személyes cselekvő közbe-léptével.

A reformnak és a fejlődésnek tehát máris rájöttünk két közös alapjellemerre, nevezetesen arra, hogy egyfelől mind a kettő multa, illetőleg jelenre épít, mind a kettő történelmi átalakulás, másfelől pedig mind a kettő ugyancsak az élő anyagot, az embert formálja.

Azt, hogy ez az átgyúrás vajjon két ellentétet, vagy pedig csak fokozati eltérést jelent-e, csakis abból érthetjük meg, ha a szerves világ fejlődését egészen közlelről nézzük.

S ezt a szemlélődésünket eleve azzal a kijelentéssel kell kezdenünk, hogy a fejlődés nem egy, hanem többféle utat ismer. 1. Legközönségesebb módja a folyamatos fejlődés, amelynek esetében a szervezet a multnak összes szerzeményeit híven megőrzi, azonban végül is annak tetejébe még tesz valamit és ezzel a fejlődő lény a tökéletesbedés utján egy lépéssel tovább jut. — Itt az új lépés, az új tökéletesbülés mindig az érett korra esik. — 2. Letérés az addig gyakorolt útról a fejlődés derekán, új utakra való lépéssel. — 3. Ifjonti korban a régi fejlődésmenet megváltoztatása, majdnem meghamisítása, anélkül, hogy a végcél és végállapot lényegesen megváltoznék és végül 4. már a csecsemőkorban a fejlődés alapjainak megváltoztatása, a régítől eltérő új végállapottal.

Bennünket ebből a négyféle fejlődéslehetőségből az érdekel, hogy közülük csak az első fedl a fejlődésnek azt a fent adott fogalmát, hogy az kizárólag belülről irányulna és hogy az lassú volna. A másik három mindenike környezethatásra következik be és így itt a fejlődés lényege a környezethez, a ható eszméhez, tényezőhöz való igazodásban jelentkezik.

A reformnak és a fejlődéslehetőségek nagyobbik csoportjának tehát már az emberre való vonatkozásában is van egy harmadik közös vonása: a környezethez való idomulás. Mindezekből pedig önként következik, hogy *a reform is fejlődés*. Ez különben is a világ legtermészetesebb dolga, — hisz mindenki, aki reformálni akar, egyúttal fejleszteni is törekszik. Teljes

világossággal s egyúttal propagandisztikus formában fogalmazva ezt így mondhatjuk: *Semmi értelme az olyan reformnak, mely fejlődéshez nem vezet.* Az ember kifejezetten fejlődésre teremtett lény s ezért még fokozottabban mondhatjuk, hogy *károsak az olyan reformok, melyek az emberi fejlődést nem szolgálják, hanem az életet vagy megállásra, vagy hanyatlásra készítik.*

Ezek után fel kell vetnünk a kérdést, mi is a fejlődés lényege? Fejlődésen az alacsonyból a magasabbrendűbe, az egyszerűből az összetettebe, a kezdetilegesből a tökéletesebbé való biztos lendülést értjük. *A fejlődő lény lépésről lépésre tökéletesebbé válik* s ezzel rajta Jézus szavai valósulnak meg: „Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes.” És ez így azért lehetséges, mert a fejlődésben nemcsak a test és az élet megnyilvánulásai tökéletesbülnek, hanem a lélek is az alacsonyrendűből a magasrendű felé törekszik és halad. A tökéletesbülő szervezet hatalmasabbá válik és megnyilvánulásai erősebbek, kitartóbbak, hozamosabbak és éppúgy a fejlődő lélek is hovatovább mind összetettebb, bonyolultabb és kitartóbb munkára, időben és térben magasabb szárnyalásra képes.

A fejlődés történelmiségéből következik továbbá, hogy előrehaladtában múlt állapotokhoz nincs benne visszatérés, hogy minden történés csak egyszeri s egyszerismindenkori. De egyúttal kitörülhetetlenül örök időkre nyomothagyó s ezzel válik a történelemben az egyszeri esemény is örökkévalóvá.

Azért volt az, hogy Lutherék már nem tudtak visszatérni a tiszta őskeresztény vallásra, hogy nem birták levetkőzni tizenöt évszázadnak a keresztény vallásra gyakorolt változtatását, sem a formában, sem a lényegben, — hogy csak kinöveseket, káros tévelygéseket nyesegettek.

Ezzel azonban legkevésbé akarom alábecsülni a reformation jelentőségét, annál kevésbé, mert az élettudományban is ma éljük át a gondolkodásnak azt a reformját, mely a fejlődésnek a reformationhoz hasonló új formájával kezd megismertetni bennünket. Említettem, hogy a fejlődés második formája a régi útról való letérés és új irányok taposása. Ilyenkor a szerves fejlődés rendjén gyakran történik az, hogy a fejlődő lény egyszerűen csak ifjonti állapotában megtorpan, egy tapodtat tovább

menni nem tud. Az ilyesmire az Alföld tavaiban találunk kiváló példát az itt élő olyan götte-féléken, melyek egyes szikésekben nem tudnak szárazföldre mászni, hanem vízi-kopolyuikat megtartva, a vízben érettekké válnak és a fajt így szaporítják. Egy ilyenfajta amerikai vízigyíkkal a laboratóriumokban az történt, hogy ma már rá se tudják bírni, hogy szárazföldi lényé váljon.

Már most bennünket itt az érdekel, hogy mindazok az erők és formáló tényezők, melyek ezekben a lényekben a fejlődés végső szakaszának befutására vannak rendelve, kiaknázatlanul és kihasználatlanul, de nem hasznavehetetlenül maradnak el. Ezekkel a kihasználatlan erőkkel az élőlény meglévő szervezetét új utakra, új célokra és új munkára gyökerestől átépíti, közben minden porcikáját felhasználja s az új rendezésben a réginél sokkal életképesebb lényt hoz létre.

Ennek az élet leggyökeresebb reformjának, ennek a reorganizációnak, illetve neomorphosishnak a legékesebb példáját szemlélheti ki-kí ma is, aki úzi a selyemhernyó-tenyésztést. Az idomtalan, pálcikaszerű hernyó egy rövid, csinos bábbá vonja össze magát és ebben a bábállapotban a hernyó régi anyagából és a régi alkatából, csaknem minden téglát megmozdítva, de semmit el nem hajtva, egy egészen más, szárnyas, tarka élőlényt formál.

Egy ilyen hatalmas világtörténelmet formáló reformot hajtottak végre Lutherék, a nyűgös formagyakorlatától és az Istenhez vezető sokféle közvetítőktől megszabadítva az embert, leegyszerűsítették a keresztény hitet és megegyszerűsítették a keresztény ember életét s az így felszabadult erőkkel a meglévő értékeket átrendezték. A bibliát közvetlenül a nép kezébe adták s a lélek formálásának ehhez a talpkövéhez minden embert hozzájutattak, de ugyanakkor Pál apostolra hivatkozva úgy mondták és úgy cselekedték, hogy nem a betű, hanem a lélek az, ami felemel. Ezért a lelket közvetlen vallásos művelődésnek vetették alá; az élet fő bírójául a lelkiismeretet állították oda s ékesszólásra felszabadították kinek-kinek a nyelvét, sőt jussaihoz juttatták a nemzeti nyelvet az Igehirdetésben, alázattal Isten színe elé való sereglésben. Az a nemzeti gondolat, melyet Lutherék német földön közel ötödfélszázaddal ezelőtt szárnyra bocsátottak, ma üli teljes diadalát

Európa népei fölött. Felszabadították a cselekvő embert is, mely szintén ma szerez új diadalt a keresztény eszmének, a családot és minden vallásos szentséget eltipró bolsevizmussal szemben.

Ma a népek megifjodásáról beszélnek. Lutherék ezt a keresztény vallással vitték végbe, mikor az alapjaihoz visszavezetett és megegyszerúsített hitet adták vissza az embernek. A népek és nemzetek megifjodása is lényegében ebből áll. A megifjodó nemzet élete leegyszerűsödik, az így felszabadult erőkből a nemzet fiai lélekben is felszabadulnak, megnyílik a társadalmi igazságosság korszaka, a nemzeti erő kifejtésben mindenkinek egyforma része van, a jogok és kötelességek egyenlőkké válnak, a nemzeti öntudat megerősödik, a nemzet egybeforrik, erőssé és hatalmassá lesz, tetterő duzzad, a hit szárnyakra kél, nemzeti eszmény éled és az önértékére, valamint elhivatottságára éledt nemzet a családban látja minden büszkeségét, erős szaporodásnak indul és mindennek egybefoglalójaként Istenhez tér.

A fejlődés történelmiségéből, egyszeri voltából, visszafordíthatatlanságából az is következik, hogy vétkes dolog a vallásos életet szigorú dogmákban, változhatatlan formákban megmerevíteni, vagy szélsőségében éppen vészesen megkövesíteni. Az ember ugyanis, ha akarja — ha nem, elkerülhetetlenül fejlődésen megy keresztül. A dogmák akkor, abban az időben, amikor azokat kőtáblákra vésték, talán jók, tökéletesek, az élet szükségleteihez alkalmazottak és az élet lehetőségeit kimerítőek voltak. Közben azonban a lélek, vallásos gyakorlatától függetlenül is és azonkívül is, elkerülhetetlenül továbbfejlődik, tökéletesebb és magasabbrendű lesz és ezzel a dogmáktól hovatovább mindjobban eltávolodik; közte és az általa gyakorlandó elvek között hovatovább mind nagyobb úr kezd tátongani s ennek következtében azok ránézve hovatovább mind érthetlenebbekké, értelmetlenebbekké és kínos kényszerrel rabigát jelentő járommá, vagy hámmá válnak. A dogmának tehát nem szabad a fejlődést gátolnia, hanem annak hasznára utat kell mutatnia.

És most térjünk át a damaszkuszi útra s tegyünk egy páli fordulatot. Ne csak ítéletet mondjunk a dogmák fölött, hanem ha fönnebb azt mondtuk, hogy semmit se ér az a reform, mely

fejlődéshez nem vezet, úgy itt azt is mondhatjuk, hogy *semmit se ér az a reform, mely nem a multra épít, mely nem a befutott pályák irányától jelzett útvonalon halad tovább.* Kell ragaszkodnunk a mult kulturkincseihez, kell áhitattal függünk a lélek meglévő vivmányain s megbecsülnünk minden megtett utat, minden önerőnkön megmászott meredeket. Kell lenniök emberek részére vallási és erkölcsi alapigazságoknak; kellenek az életrendet szabályozó törvények, mert különben minden haladnivágyás csak bolyongás, minden felfelé törekvés csak tétova lebegés. A hitelvek s az erkölcs törvényei szabják meg azt az utat s annak az utnak mindkét szélét, mely bennünket a becsülethez, embertársaink felé, az erkölcshöz és a szeretethez. Isten felé pedig az alázathoz vezet. *Törvényt és fejlődésszükséget össze kell tehát egyeztetnünk.* Ehhez pedig a hitelvek fogalmazóinak s a dogmák alkotóinak csak az legyen a feladatuk, hogy gondolataikat és pairjaikat bőven és szélesen fogják, hogy az írott törvények alapján a fejlődés utja az egyik részen szélességben s a másik részen a magasságok felé vezessen.

Dr. Gelei József

Reformáció és unitarizmus.

Az évről-évre megismétlődő reformációi ünnepek, amelyek megrendezésében csekély, vagy éppenséggel semmi részünk sincs, mind határozottabb formában vetik fel a kérdést, hogy van-e nekünk, unitáriusoknak helyünk az ünneplők között? Van-e történelmi jussunk a közös eredet és közös áldozat révén felekezeti méltóságunknak megfelelő részt kérni a protestáns világ e nevezetes lelki megmozdulásából? Esetlegesség-e, vagy történelmi tény az unitarizmus protestánsága, jövő és eltűnő koreszmék csalfa játéka-e, vagy olyan valóság, amelyet elvitatni vagy letagadni nem lehet? Van-e tehát közünk a reformációhoz s ha van döngessünk-e kaput s falat, vagy szerény hangtalansággal, esetleg kérezkedő tekintettel sompolyogjunk az ünneplő tömeg közé, vagy sértődött önérzettel álljunk félre, mint akiket szándékosan kifelejtettek a hivatalos istából? Olyan kérdések ezek, amelyek határozott és nyílt állásfoglalásra kényszerítenek.

Az állásfoglaláshoz tárgyilagos történelmi tájékozódásra, illetőleg áttekintésre van szükségünk, különösen a reformáció és unitarizmus viszonyaival kapcsolatban. A túloldalán sokan vannak, akik tagadják a kettő közötti szerves viszonyt s azt igyekeznek bizonyítani, hogy az unitarizmus a reformációnak csak amolyan mostoha gyermeke. Megtűrt, vagy kényszerből befogadott jövevény, akit csak becikkelyezett törvények erőszakoltak a protestáns nagy családjába. Alapítója, Dávid Ferenc, egy-Isten-hitével s gáttalan újításával visszahozhatatlanul kiszakadt a nagy reformátorok köréből. Ő valóban nem is reformátor, hanem „megszállott” újító. Ezzel ellentétben, oldalunkról többen hangoztatják, hogy az unitarizmus, mely lelki strukturájánál fogva a tiszta jézusi világot testesíti meg, eleve tagad minden közösséget azzal a reformációval, amely a predesztinációs hitelveket, következményeiben a nagytőkés társa-